

หน่วยที่ 1

แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต

ชุดวิชา	000142 คุณค่าชีวิต
หน่วยที่ 1	แนวความคิดเกี่ยวกับชีวิต
ผู้เขียน	อาจารย์คำแหง วิสุทธารงกูร ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ตอนที่

- 1.1 ความหมายของชีวิต (The Meaning of Life)
- 1.2 องค์ประกอบของชีวิต (The Factors of Life)
- 1.3 เป้าหมายและคุณค่าของชีวิต (The purposes and Values of Life)

แนวคิด

1.1 ความหมายของชีวิต (The Meaning of Life)

ชีวิตเป็นสิ่งที่มีความหมายและความสำคัญอย่างยิ่งต่อสรรพสิ่ง โดยเฉพาะมนุษย์ หากมนุษย์มีความต้องการที่จะเข้าใจและรู้จักตนเองอย่างแท้จริงแล้ว มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่มนุษย์จะต้องถามปัญหาเกี่ยวกับตัวเองว่า ชีวิตคืออะไร ความหมายของชีวิตคืออะไร แม้ว่าคำถามนี้จะเป็นคำถามทางปรัชญาที่มีนัยสัมพันธ์กับคำนิยามความหมายอยู่มากก็ตาม แต่การที่มนุษย์เราจะรู้จักชีวิตของตนเองที่ถูกต้องได้นั้น มนุษย์ต้องรู้จักตัวเองที่สอดคล้องกับความจริงแห่งชีวิต มนุษย์เราเกิดมาเบื้องต้นที่เดียว ก็เกิดมาพร้อมด้วยความไม่รู้ ความไร้เดียงสา ความไม่เข้าใจต่อสิ่งทั้งหลาย ไม่รู้จักโลก ไม่รู้จักชีวิต ความไม่เข้าใจนี้อาจเรียกว่า อวิชชา เมื่อไม่รู้ ไม่เข้าใจต่อสรรพสิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความจริงของชีวิตก็จะปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลาย และชีวิตไม่ถูกต้อง เมื่อปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายและชีวิตไม่ถูกต้องเพราะมีอวิชชาที่จะเกิดความติดขัด เป็นปัญหา เป็นความทุกข์ แล้วทำอย่างไรมนุษย์เราจึงจะเข้าใจความหมายของชีวิตที่ถูกต้องได้

1.2 องค์ประกอบของชีวิต (The Factors of Life)

เป็นที่ทราบกันดีว่า สรรพสิ่งรวมถึงทุกชีวิตด้วยมิได้บังเกิดขึ้นมาโดยไม่มีอะไรเป็นสาเหตุหรือเกิดขึ้นมาโดยบังเกิด ทุกสิ่งและทุกชีวิตล้วนแต่บังเกิดขึ้นมาด้วยเหตุปัจจัย ชีวิตก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งของสิ่งทั้งหลายที่ต้องอาศัยสิ่งอื่นเป็นสาเหตุ ดังนั้น จึงจำเป็นที่ชีวิตต้องมีส่วนประกอบที่ก่อให้เกิดขึ้นมาได้ มนุษย์มีส่วนประกอบทั้งที่เป็นร่างกายกับจิตใจที่ต้องอาศัยกันและกันเสมอ หากมนุษย์เข้าใจส่วนประกอบของชีวิตตนเอง ไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง อาจทำให้ชีวิตทั้งชีวิตของมนุษย์คนนั้นต้องเดินทางผิดทั้งชีวิตเลยก็ได้ เพราะถ้าเข้าใจอย่างถูกต้อง ก็จะมีทำที่และแสดง

พฤติกรรมออกมาอย่างถูกต้อง ดึงงามและมีความสอดคล้องความจริงมากที่สุด ดังนั้น การทำความเข้าใจในองค์ประกอบของชีวิตอย่างถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิเสียตั้งแต่เริ่มต้น ก็นับว่ามีความสำคัญและมีความหมายอย่างยิ่ง

1.3 เป้าหมายและคุณค่าของชีวิต (The Purposes and Values of Life)

เมื่อนมนุษย์เข้าใจความหมายของชีวิต และส่วนประกอบของชีวิตอย่างถูกต้องแล้ว มนุษย์ก็สามารถที่จะวางเป้าหมายชีวิต หรือวางแผนชีวิตตนเองได้สอดคล้องกับความเป็นจริงมากที่สุด และกำหนดชีวิตตนเองได้อย่างมีคุณค่าตามที่ตนเองประสงค์หรือมีความปรารถนาที่อยากจะทำให้ดำเนินเป็นไปในอนาคตได้อย่างเหมาะสม หากมีความเชื่อว่ามนุษย์นั้นมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้น เป็นอารยะ มีปัญญา มีความเข้าใจตามความเป็นจริง ทั้งที่เป็นส่วนสัมพันธ์กับชีวิตของตัวเอง และสิ่งทั้งหลายที่อยู่แวดล้อม ที่เป็นสังคมและธรรมชาติภายนอกได้ แล้วปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นอย่างถูกต้อง ก็จะสามารแก้ไข้ปัญหาได้ แก้ปัญหาเป็นหรือดับทุกข์ได้ เพราะฉะนั้น วิธีการแก้ปัญหาก็ถูกต้องก็คือ ต้องพัฒนาปัญญาขึ้นมาอย่างเต็มความสามารถทุกด้าน พร้อมทั้งจะสร้างตนเองและชีวิตให้เป็นชีวิตที่มีเป้าหมายและคุณค่ามากที่สุด ไม่ใช่ดำเนินชีวิตอย่างเลื่อยลื่อย ไร้จุดหมายปลายทาง ทำให้ชีวิตทั้งชีวิตต้องตกอยู่ในความประมาทและหาคุณค่าใดๆมิได้ หากเปรียบชีวิตเหมือนลงทุน ก็จะเป็นชีวิตที่ขาดทุน หนาเข้าต้นทุนชีวิตก็หมดไปอย่างไม่มีคุณค่าที่ควรแก่การยกย่องยินดีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ หรือได้ชีวิตมา เพราะการที่จะได้เกิดมาเป็นมนุษย์นั้นแสนจะลำบากยิ่งนัก ฉะนั้น บัณฑิตหรือมนุษย์ผู้มีปัญญาต้องวางแผนการชีวิตให้มีค่ามากที่สุดและดำเนินไปตามแผนที่ชีวิตนั้นจนกว่าจะถึงฝั่งฝัน

วัตถุประสงค์

หลังจากศึกษาหน่วยที่ 1 แล้ว

1. ผู้เรียนมีความเข้าใจความหมายและความสำคัญ ตลอดจนถึงเป้าหมายและคุณค่าชีวิตได้อย่างถูกต้อง
2. ผู้เรียนมีทัศนคติ ทำที่ต่อชีวิตอย่างถูกต้องดึงงาม ตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์
3. ผู้เรียนมีการวิเคราะห์ เปรียบเทียบ ยกตัวอย่างความจริงของชีวิตอย่างมีเหตุผล และสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง ไม่มีเหตุผล นำรังเกียจให้เป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นในสังคมส่วนรวมได้

กิจกรรมการเรียนรู้

1. กิจกรรมตามใบงานที่ 1.1
2. กิจกรรมการอภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกลุ่มย่อยตามใบงานที่ 1.2
3. กิจกรรมการนำเสนอผลงานการอภิปรายกลุ่มย่อย
4. กิจกรรมการเลือกชมตัวอย่างชีวิตที่มีคุณค่าและมีความหมายจากระบบมัลติมีเดียทั่วไป

5. กิจกรรมบันทึกการเรียนรู้ในเพิ่มสะสมผลงาน

สื่อการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนหน่วยที่ 1
2. ใบงานที่ 1.1 และ 1.2
3. เพิ่มสะสมผลงาน
4. สื่ออิเล็กทรอนิกส์ทุกประเภท

หนังสืออ่านประกอบ

1. ชีวิตและการรู้จักตนเอง
2. วิชาการแห่งความคิด (ภาคมนุษย์และมนุษยชาติ)
3. ปรัชญาทั่วไป (มนุษย์ โลกและความหมายของชีวิต)
4. พุทธธรรม
5. ชีวิตนี้มีหัตถ์จริยยิ่งนัก เป็นต้น

(หมายเหตุ ให้นักศึกษาหาอ่านเพิ่มเติมได้จากรายการหนังสือที่เป็นบรรณานุกรมของแต่ละหน่วย)

การประเมินผล

1. ประเมินผลจากการร่วมทำกิจกรรมกลุ่ม
2. ประเมินผลจากการนำเสนอผลงานกลุ่ม
3. ประเมินผลจากใบงานและเพิ่มสะสมผลงาน

หน่วยที่ 1

แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต

บทนำ

สรรพสิ่งทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตอุบัติขึ้นมาในเอกภพหรือจักรวาลนี้ย่อมมีร่องรอยของความ เป็นสาเหตุและผลเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ไม่มีสรรพสิ่งใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งมีชีวิตที่ ดำรงอยู่ เป็นอยู่อย่างอิสระ โดยไม่ต้องขึ้นอยู่กับหรืออาศัยสิ่งอื่น สรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยกันทั้งสิ้น มนุษย์ ในฐานะเป็นสิ่งมีชีวิต มีความรู้สึก มีความต้องการ เพราะประกอบด้วยส่วนสำคัญทั้งที่เป็นร่างกาย หรือสสารและจิตใจหรือวิญญาณ มีคุณสมบัติพิเศษแตกต่างไปจากสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เพราะมีปัญหาและ เหตุผล ตลอดจนมีเป้าหมายของชีวิตในอนาคต มนุษย์ครุ่นอุบัติขึ้นมาบน โลกนี้ย่อมประสบกับสิ่งทั้งที่ ไม่น่าปรารถนาและน่าปรารถนา บางครั้งต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคนานัปการอย่างเลี่ยงไม่ได้ ฉะนั้น มนุษย์จึงการตั้งคำถามกับชีวิตตนเองว่า ชีวิตคืออะไร เป็นอยู่อย่างไร และจะให้ดำเนินไป อย่างไรเพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายปลายทางชีวิตนั้นอย่างมีความสุข อันเป็นสุขยอดความปรารถนาของ มนุษย์อย่างแท้จริง

มนุษย์ผู้มีปัญญาและเหตุผล มีชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า ไม่ปล่อยย่นาวาชีวิตไปตามยถากรรมหรือ พรหมลิขิต ย่อมมีชีวิตอยู่ด้วยการตรวจสอบ ไตร่ถามตนเองอยู่ตลอดเวลา การมีชีวิตอยู่ด้วยความไม่ ประมาท ตรวจสอบตนเองอย่างต่อเนื่อง ถือว่าเป็นการใช้ชีวิตอย่างประเสริฐ ชนิดที่สามารถยอมรับ นับถือหรือไหว้ตัวเองได้อย่างสนิทใจ แม้เทวดาหรือมารพรหมทั้งหลายยังต้องอายและเคารพสักการะ ได้ และทำโลกมนุษย์นี้ให้เป็นดุจดังวิมานสวรรค์ที่สัมผัสได้จริง แล้วเราจะมีวิธีการทำให้ชีวิตทั้ง ชีวิตของมนุษย์มีคุณค่า และมีความหมายที่แท้ได้อย่างไร วิธีการอย่างหนึ่งที่ไม่สามารถเลี่ยงได้ก็คือ การตั้งคำถามเกี่ยวกับชีวิตของตนเองและแสวงหาคำตอบให้ชีวิตนั่นเอง วิธีการตั้งคำถามต่อไปนี้อาจ ใช้เป็นแนวทางหรือคำตอบได้บ้าง ไม่มากก็น้อย ขอเพียงอย่ายอมแพ้ อย่าอ่อนแอเมื่อสิ้นหวัง ขอเพียง มีความเพียรที่บริสุทธิ์ ความศรัทธามุ่งมั่นอยู่เสมอ

1.1 ความหมายของชีวิต (The Meaning of life)

คำถามว่า ชีวิตคืออะไร เป็นคำถามทางปรัชญา ซึ่งก็มีความหมายแตกต่างกันออกไปตามวิธีการ มองของแต่ละคน สังคมและวัฒนธรรมที่มีวิธีการดำเนินชีวิตที่แตกต่าง ปัญหาว่า ชีวิตคืออะไร มิใช่ จะเป็นปัญหาเพียงเฉพาะในการนิยามความหมายของตัวมันเองเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการมี ประสบการณ์ของคนแต่ละคนในการค้นหาและแสวงหาคำตอบที่เกี่ยวข้องกับมติดังกล่าวด้วย ฉะนั้น การที่มนุษย์เรามีปัญหาคำถามกันว่า ชีวิต คืออะไร จึงเป็นคำถามที่มีความยุ่งยากในการนิยามที่ทุกคนจะ เห็นร่วมกันได้ทั้งหมด นอกจากนี้ คำว่า “ความหมาย” (meaning) ก็ยังมีความไม่ชัดเจนคลุมเครือใน

การให้ความหมายของแต่ละคน ซึ่งเป็นปัญหาที่ยังเปิดโอกาสกว้างให้มีการตีความและอธิบายความหมายได้มาก

จะอย่างไรก็ตาม เมื่อเจอกับคำถามเกี่ยวกับความหมายของชีวิต ก็เป็นเหตุผลพอเพียงที่ต้องพิจารณาในมิติอื่นๆประกอบด้วย เพราะมิติที่ก่อเกิดเป็นคำถามเกี่ยวกับความหมายของชีวิตนั้น มีองค์ประกอบหลายอย่าง องค์ประกอบที่ว่านั้น ได้แก่ จุดกำเนิดของชีวิตคืออะไร ธรรมชาติของชีวิตเป็นอย่างไร ชีวิตมีความสำคัญอย่างไร คุณค่าของชีวิตหรือชีวิตที่มีคุณค่านั้นเป็นอย่างไร และจุดหมายปลายทางหรือเป้าหมายของชีวิตคืออะไร คำถามเหล่านี้เป็นคำถามเชิงปรัชญาที่ต้องอาศัยกระบวนการคิดและให้เหตุผลอย่างถูกต้อง เหมาะสมจึงจะดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางที่ดีและถูกต้องได้ ผู้เขียนมีความเชื่ออย่างหนึ่งว่า หากมนุษย์เรามีท่าทีหรือแนวความคิดอย่างไรต่อสรรพสิ่ง มนุษย์เราก็จะแสดงพฤติกรรมเช่นนั้นต่อสรรพสิ่งอย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าแนวความคิดนั้นหรือการกระทำนั้นจะเป็นสิ่งผิดหรือไม่ก็ตาม มักจะมีแนวโน้มเป็นเช่นนั้นอยู่ตลอดเวลา อุปมาเหมือนกับเรากำลังออกมาจากถ้ำ หากเราได้รับการอบรม เพาะบ่มแนวความคิดจากถ้ำมาอย่างไร เราก็มักจะนำเอาแนวความคิดที่ได้รับการอบรมพร่ำสอนจากถ้ำนั้นออกมาใช้อย่างไม่มีการพินิจพิจารณาให้ถูกต้องตามความเป็นจริงก่อน อันที่จริง แนวความคิดที่เรามีประสบการณ์ดังกล่าวนั้นอาจไม่มีความถูกต้องก็ได้ เพราะโดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์มักจะไม่ค่อยตั้งคำถามในสิ่งที่ตนเองได้ถูกปลูกฝังมามากนัก

ในความเป็นจริง จากประวัติศาสตร์ความคิด มนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงและแก้ไขในสิ่งต่างๆ อย่างเป็นพลวัต ไม่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความมั่นคงถาวร ดายตัวอย่างนั้น แม้กระทั่งในระบบของจักรวาลทั้งหมด ก็ตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขทั้งสิ้น ฉะนั้น การปลูกฝังค่านิยมความคิดแนวใหม่จึงเป็นนิมิตหมายที่ดี แต่ต้องมีกระบวนการหรือวิธีการที่จะก้าวไปให้ถึงจุดนั้นอย่างถูกต้อง อย่างเช่น การตั้งคำถามว่า ความหมายของชีวิตคืออะไร หรือชีวิตคืออะไรและมีจุดหมายอย่างไร เราต้องมีท่าทีต่อคำถามนี้อย่างถูกต้องเสียก่อน แล้วจึงแสวงหาและค้นหาแนวทางที่จะดำเนินไปได้ สิ่งที่สำคัญคือ ต้องมีทัศนคติต่อปัญหาเหล่านี้ให้ถูกต้อง มิเช่นนั้นแล้วก็จะเผลอออกนอกแนวทางไปได้ เมื่อถึงเวลาที่ต้องลงมือปฏิบัติจริง ดังเช่นพระพุทธเจ้าที่ต้องใช้เวลาปฏิบัติธรรมอยู่หลายปีจึงค้นพบความจริง เพราะมีความเข้าใจผิดในเบื้องต้น

ดังนั้น คำถามข้างต้นนี้จึงก่อให้เกิดมีขอบเขตในการให้คำตอบและการอ้างเหตุผลที่กว้างมากยิ่งขึ้น และเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับมุมมองในมิติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นมุมมองคำตอบจากทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ (Scientific theories) ทางปรัชญา (philosophical theories) ทางศาสนา (religious theories) การอธิบายทางจิตวิญญาณ (spiritual explanations) เป็นต้น เพื่อแสดงให้เห็นแนวทางของคำตอบ จะขอยกมุมมองที่มีต่อการค้นหาคำตอบเกี่ยวกับ “ความหมายของชีวิต” พอสังเขป ดังนี้

1. มิติที่เป็นความเชื่อทั่วไป (popular belief)

มิตินี้มีความเชื่อทั่วไป มักเกิดขึ้นกับมนุษย์ขณะตั้งคำถามกับตนเองในช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิต ที่มีการใช้ชีวิตตามปกติ บางคนอาจมีแนวคิดในแง่ของคำนิยามความหมายเกี่ยวกับชีวิตที่ต่างกัน ดังนี้

1.1 คือ การมีชีวิตอยู่รอดปลอดภัยหรือประสบความสำเร็จในโลกนี้

อาจรวมถึง ความร่ำรวย มีฐานะดี มีบทบาททางสังคมเป็นที่ยอมรับทั่วไป การได้มีอำนาจที่ยิ่งใหญ่ การได้มีอิสรภาพทั้งด้านร่างกายและจิตใจ การได้แสวงหาความสุข ความรื่นเริง การครองชีวิตเป็น โสด การมีลูกหลานสืบเผ่าพันธุ์ เป็นต้น

1.2 คือ การได้มีความรู้หรือมีปัญหา

ตามนัยนี้หมายถึง การปลอดภัยจากอุปสรรคและปัญหา การได้มีโอกาสซักถามข้อสงสัยและปัญหา การได้แสดงออกซึ่งความคิด ความรู้หรือสติปัญญา การได้แสวงหาความจริง ความรู้ ความเข้าใจหรือการบรรลุถึงความรู้แจ้ง ตลอดจนถึง การได้ค้นพบความหมายของชีวิต และเข้าใจชีวิตอย่างถูกต้อง เป็นต้น

1.3 คือ การมีชีวิตอยู่ด้วยศีลธรรม จริยธรรมและคุณธรรม

ตามนัยนี้หมายถึง การได้แสดงออกซึ่งความรู้สึกรู้สึก อารมณ์ ความเมตตา กรุณา การอยู่ร่วมกับคนอื่นอย่างสันติ การมีชีวิตกลมกลืนสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับระบบสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ การมอบความรักและรับมอบความรักจากคนอื่น การแสวงหาชีวิตที่ประกอบด้วยคุณธรรมชีวิตที่มีมโนธรรมสำนึกต่อความชั่ว-ดี ถูก-ผิด การรับใช้คนอื่นและสังคมส่วนรวม การทำงานเพื่อผลของความยุติธรรม ผลคุณธรรมมาธิปไตยหรือประชาธิปไตย เป็นต้น

1.4 คือ การได้มีประสบการณ์ทางศาสนา จิตวิญญาณหรืออำนาจเร้นลับ

ตามนัยนี้หมายถึง การมีอำนาจหรือประสบการณ์เหนือธรรมชาติ ภายใต้บริบทของระบบธรรมชาติเอง การบรรลุแจ้ง แสงตลอดภายใน การได้รับความสงบอย่างลึกซึ้งภายใน การได้บรรลุความเป็นพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ หรือการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระเจ้า การได้รับใช้พระเจ้า การได้ปฏิบัติตามมรรคาแห่งพระเจ้าหรือเทวทูต การได้สักการบูชาในสิ่งที่มีอำนาจสูงสุดแบบถวายชีวิต

1.5 คือ การได้สร้างสรรค์และพัฒนาเทคโนโลยีเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ

ตามนัยนี้หมายถึง การได้สร้างสรรค์และพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ ปกป้องคุ้มครองมนุษยชาติและอนุรักษ์ธรรมชาติเอาไว้ การอุทิศตนเพื่อสังคมส่วนรวมโดยไม่หวังผลตอบแทนที่เป็นค่าจ้างรางวัล หรือเกียรติยศ ชื่อเสียงใดๆ การได้เสียสละชีวิตเพื่อชาติ อุดมการณ์และเป็นคนรักชาติแผ่นดินเกิด การได้ค้นหาความฝันให้กับตนเอง การได้กำหนดชะตาชีวิตให้กับตนเอง การได้แสวงหาความงาม การมีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย สันโดษพอเพียงตามอัตภาพและฐานะจวบวาระสุดท้ายของชีวิต การไม่มีความแก่แย้ง แข่งดีกับใครๆ การรักความสงบทั้งภายนอกและภายในแบบองค์รวม เป็นต้น

ตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้น คือ ภาพรวมของการให้ความหมายเกี่ยวกับชีวิตที่มีมิติแตกต่างกันไป มนุษย์เราแต่ละคนก็สามารถที่จะเลือกเดินทางชีวิตตามที่ตนเองได้มุ่งหวังเอาไว้ได้อย่างมีอิสระ และมีเหตุผลที่สามารถอธิบายได้ ตามมุมมองที่ตนเองได้สร้างความหมายให้กับชีวิต

2. มิติทางวิทยาศาสตร์

นักวิทยาศาสตร์ อาจมีคำตอบให้กับความหมายของชีวิตบนสมมติฐานที่ว่า กลไกของชีวิตนั้น ได้ถูกกำหนดไว้แล้ว ชีวิตบนพื้นพิภพหรือจักรวาลนี้ ได้ถูกกำหนดขีดเส้นทางเดินไว้เรียบร้อยแล้ว ฉะนั้น การจะได้คำตอบเกี่ยวกับความหมายของชีวิตนั้น จำเป็นต้องทำความเข้าใจในกลไกของชีวิตที่อยู่ในระบบจักรวาลนี้ก่อน ซึ่งก็รวมถึงกลไกทางร่างกายด้วย

ในทางวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางชีววิทยา จะมีทฤษฎีที่ว่า ความหมายของชีวิตนั้น ไม่มีอะไรพิเศษยิ่งไปกว่าหน้าที่ทางชีววิทยาที่สามารถสังเกตได้ หมายความว่า ระบบที่มีการสืบต่อหรือสืบพันธุ์ได้ด้วยตัวมันเอง ตามนัยนี้ วิทยาศาสตร์เสนอคำตอบเชิงปริมาณมากกว่าคุณภาพ เช่นว่า มันทำอะไรได้บ้าง มันหมายถึงอะไร เพียงใด แต่จะไม่มีคำตอบว่า มันมีเป้าหมายอะไร วิทยาศาสตร์มีคำตอบคล้ายกับปรัชญาในแง่ที่ว่า มีการตอบปัญหาที่สามารถอธิบายหรือตีความเกี่ยวกับความหมายของชีวิตเชิงประจักษ์ได้

ดังนั้น การตั้งคำถามว่า “กำเนิดของชีวิตคืออะไร” จึงสามารถอธิบายหรือตีความได้โดยอาศัยทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์นั่นเอง เช่น อาศัยทฤษฎีบิ๊กแบง (Big Bang Theory) ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Theory of Evolution) เป็นต้น และหากมีคำถามต่อไปว่า “ธรรมชาติของชีวิตคืออะไร” นักวิทยาศาสตร์อาจเสนอความคิดหลากหลาย เช่น ทฤษฎีของคอโปรนิคัส กาลิเลโอ ไอแซก นิวตัน หรือเรเน่ เดการ์ต เป็นต้น เพื่ออธิบาย ทำความเข้าใจจักรวาลที่เราอาศัยอยู่นี้ ทำนองเดียวกัน นักวิทยาศาสตร์สาขาชีววิทยาและการแพทย์อาจมีการผ่าตัดแยกชิ้นส่วนร่างกายมนุษย์ออกเป็นชิ้นเล็กที่สุด เพื่อทำความเข้าใจในธรรมชาติของชีวิต และเพื่อตัดสินใจได้ว่า อะไรคือสิ่งที่ทำให้ชีวิตจับตัวกันเป็นกลุ่มก้อนขึ้นมา

แต่คำถามว่า “สิ่งที่มีคุณค่าในชีวิตคืออะไร” และ “อะไรคือเป้าหมายของชีวิต” ถือว่าเป็นคำถามสำคัญของสังคมศาสตร์ คำถามเหล่านี้ได้รับการตรวจสอบโดยนักวิทยาศาสตร์เป็นประจำ เพื่ออธิบายพฤติกรรมและปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ แต่การศึกษาเรื่องคุณค่า (value) กลับเป็นหน้าที่ของสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา ส่วนการศึกษาเรื่องแรงจูงใจกลับเป็นบทบาทของสาขาวิชาจิตวิทยา

3. มิติทางปรัชญา

ปรัชญาพยายามแสวงหาคำตอบว่า อะไรคือสิ่งที่มีค่าในชีวิตมนุษย์ คุณค่าคือแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความหมายของชีวิต เพราะคุณค่าถูกนำมาใช้อธิบายความหมายของชีวิตนั่นเอง มีนักปรัชญาจำนวนมากพยายามให้ความหมายของชีวิต อาทิเช่น โสกราตีส เพลโต อริสโตเติล เดการ์ต

สปีโนซ่า ก็ค้นหาคำตอบให้กับคำถามว่า ชีวิตที่คตินั้นควรจะเป็นอย่างไร เราจะพิจารณามิติทางปรัชญาที่เกี่ยวกับ ความหมายของชีวิต ดังนี้

3.1 มิติแบบอเทวนิยม (Atheistic view)

อเทวนิยม คือ ความคิด ความเชื่อที่ไม่มีพระเจ้าหรืออำนาจเหนือธรรมชาติดำรงอยู่ มนุษย์และจักรวาลไม่มีอะไรถูกสร้างขึ้นมาโดยสิ่งดังกล่าวนี้ เทพเจ้า(gods) ไม่มีอำนาจอะไรต่อการกระทำเหล่านี้ ชีวิตมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ และไม่ได้ถูกสร้างขึ้นมาจากอำนาจดังกล่าว ธรรมชาติของจักรวาลไม่มีพระเจ้าหรือเทพเจ้าดำรงอยู่ ดังนั้น ธรรมชาติของจักรวาลจึงเป็นสิ่งที่เราสามารถกำหนดได้ ไม่ว่าจะโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์หรืออะไรก็ตาม เป้าหมายของชีวิตไม่ต้องขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของพระเจ้าหรืออำนาจเหนือธรรมชาติ มนุษย์เป็นผู้กำหนดด้วยตนเอง รูปแบบชีวิตบางอย่างดำเนินไปได้ด้วยตัวมันเอง ฉะนั้น จึงไม่มีความจำเป็นใดๆที่ต้องมีพระเจ้า เทพเจ้าหรืออำนาจเหนือธรรมชาติที่จะบันดาลหรือให้ความหมายแก่ชีวิตได้

3.2 มิติแบบอัตถิภาวนิยม (Existentialistic view)

มีนักปรัชญาในศตวรรษที่ 19 เช่น อาเธอร์ โชเพินเฮาเออร์ (Arthur Schopenhauer) ได้เสนोकำนิยามชีวิตของมนุษย์เอาไว้ว่า ชีวิตมนุษย์เป็นการสะท้อนภาพของเจตจำนง(will) และเจตจำนงก็มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร้เป้าหมาย ไม่มีเหตุผล มีแต่ความทุกข์ทรมาน แต่ถึงกระนั้น โชเพินเฮาเออร์ยังได้ค้นพบหนทางแห่งความหลุดพ้น กล่าวคือ วิมุตติธรรม หรือการหลุดพ้นจากความทุกข์ (suffering) โดยการพินิจอย่างถ่องแท้ การเห็นอกเห็นใจคนอื่น และการใช้ชีวิตแบบสมถะเรียบง่าย

โซเร็น คีร์เคอการ์ด (Soren Kierkegaard) นักปรัชญาในศตวรรษที่ 19 ให้เหตุผลว่า ชีวิตมีแต่ความไร้สาระ แก่นสาร แต่ละคนต้องสร้างคุณค่า (value) ให้กับตนเองในโลกที่ไร้สาระนี้ให้ได้ แต่ละคนสามารถมีชีวิตที่มีคุณค่าและมีความหมายได้ หากแต่ละคนสามารถเชื่อมโยงพันธกิจที่ไม่มีเงื่อนไขเข้ากับอะไรสักอย่างที่จำกัด และอุทิศตนต่อพันธกิจนั้นอย่างมุ่งมั่น แทนที่จะถอดใจไปเสียง่ายๆ

มาร์ติน ไฮเดกเกอร์(Martin Heidegger) มีทัศนะว่า มนุษย์ถูกโยนเข้ามาสู่ภาวะของความมีอยู่ (Being) ฉะนั้น ความมีอยู่จึงเป็นสาระพื้นฐานแรกสุดของความเป็นมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงนิยามความหมายของชีวิตด้วยตนเอง และเติมเต็มเรื่องคุณค่าให้กับตัวเอง ส่วน ท่านฌอง ปอล ซาร์ตร์(Jean-Paul Sartre) กลับเห็นว่า ความมีอยู่นั้นจะต้องมาก่อนสารัตถะ มนุษย์เราทุกคนต้องมีอยู่ก่อนคามิ สารัตถะ ต้องพบกับตนเองก่อน แล้วถูกชัดพดมาในโลกนี้ จากนั้นจึงนิยามหรือกำหนดความหมายให้ตัวเอง

เนื่องจากไม่มีธรรมชาติของมนุษย์ที่ถูกกำหนดหรือถูกตัดสินไว้ก่อน มนุษย์จึงสามารถตัดสินใจหรือกำหนดได้โดยการกระทำ(actions) และการเลือก(choices) ของตัวเอง ดังนั้น การเลือกจึงเป็นเครื่องตัดสินสุดท้าย เพราะมนุษย์ไม่ใช่อะไรอย่างอื่น แต่เป็นสิ่งที่เขาสร้างด้วยตัวเองทั้งสิ้น

3.3 มิติแบบมนุษยนิยม (Humanistic view)

มนุษยนิยม มีทัศนะว่า เป้าหมายชีวิตทางชีววิทยาเป็นสิ่งที่สามารถสร้างขึ้นมาใหม่ได้ เพราะมันมีกระบวนการของการสร้างตัวเอง ไม่มีการชี้นำของสิ่งอื่น แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งของธรรมชาติ และดำรงอยู่ได้ด้วยตัวมันเอง แต่เป้าหมายของสิ่งมีชีวิตอาจไม่ใช่สิ่งเดียวกับเป้าหมายของมนุษย์ แม้ว่าจะมีองค์ประกอบอย่างเดียวกันก็ตาม เป้าหมายสูงสุดของมนุษย์ถูกกำหนดโดยตัวมนุษย์เอง อิทธิพลของสิ่งเหนือธรรมชาติไม่สามารถที่จะควบคุมบังคับบัญชาได้ ความรู้ของมนุษย์ไม่ได้มาจากสิ่งที่เหนือธรรมชาติ แต่เป็นผลมาจากการสังเกต ทดลอง วิเคราะห์ ด้วยเหตุผลของมนุษย์เองทั้งสิ้น โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ คุณค่าทางจริยธรรมเป็นผลสืบเนื่องมาจากความต้องการและประโยชน์ของมนุษย์ และถูกตรวจสอบโดยประสบการณ์ล้วนๆ สิ่งสำคัญที่สุดในชีวิตมนุษย์ คือ ความสุขของแต่ละคน ที่มีความสัมพันธ์กับความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์ทั้งหมด เพราะว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ที่แสวงหาความหมายในความสัมพันธ์ และทุกคนก็ได้รับประโยชน์จากความเจริญก้าวหน้าทางวัฒนธรรมในสังคมของตนเอง วัฒนธรรมของมนุษย์จึงอยู่ในกำมือของมนุษย์ และเป็นความรับผิดชอบของมนุษย์ที่จะก้าวไปให้ถึงอุดมคติสูงสุดนั้น เนื่องจากแนวคิดแบบมนุษยนิยมมีความเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยๆ ดังนั้น ความหมายของชีวิตอาจมีความเปลี่ยนแปลงได้เช่นเดียวกัน

3.4. มิติแบบสูญนิยม (Nihilistic view)

นักปรัชญาคนหนึ่งชื่อ นิตเช่ (Nietzsche) ได้แสดงลักษณะแบบสูญนิยมว่าเป็นความว่างเปล่า (emptiness) เฉพาะอย่างยิ่ง ความมีอยู่ของความหมาย เป้าหมาย ความจริง และคุณค่าของมนุษย์ คำว่า “Nihilism” (สูญนิยม) มาจากรากศัพท์ภาษาละติน nihil แปลว่า “ไม่มีอะไร” (nothing) นิตเช่ได้กล่าวถึงคริสตศาสนาว่าเป็นศาสนาที่ไม่มีอะไร ว่างเปล่า ไร้ประโยชน์ เพราะได้รื้อถอนความหมายออกจากโลกนี้ และหันไปสนใจชีวิตในโลกหน้าหรือหลังความตายแทน ดังนั้น แนวคิดแบบสูญนิยมจึงเป็นผลมาจากทัศนะทางธรรมชาติที่ว่า พระเจ้าได้ตายไปแล้ว (God is dead) และเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องก้าวข้ามไปให้พ้น โดยการหันมาแสวงหาความหมายในโลกนี้แทน

มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ (Martin Heidegger) มีความเห็นว่า ภาวะแบบสูญนิยมเป็นภาวะไม่มีอะไรที่จะเป็นอย่างนั้น สูญนิยมพยายามลดทอนภาวะดังกล่าวลงเป็นคุณค่าอย่างเดียว สูญนิยมปฏิเสธการกล่าวอ้าง ความจริง ความรู้ และยังสามารถให้เห็นถึงความหมายของความมีอยู่โดยปราศจากความจริง บ่อเกิดคุณค่าทางศีลธรรมขั้นสูงสุดจึงเป็นเรื่องพื้นฐานของปัจเจกบุคคลมากกว่าที่จะเป็นเรื่องวัฒนธรรม หรือเหตุผลอย่างอื่น

3.5 มิติแบบปฏิฐานนิยม (Positive view)

นักปรัชญาชื่อ ลุดวิก วิตเกินสไตน์ (Ludwig Wittgenstein) ได้แสดงความเห็นไว้ว่า ความหมายของชีวิต เมื่อแสดงออกด้วยภาษาจะพบว่า เป็นคำถามที่ไร้ความหมาย (meaningless)

เพราะว่า “ความหมายของ ก” เป็นคำๆหนึ่งในชีวิตประจำวัน ซึ่งหมายถึงอะไรบางอย่างอันเป็นผลของ ก หรือความสำคัญของ ก หรืออะไรก็ตามที่ถือว่าเป็น ก ดังนั้น เมื่อใช้คำว่า “ชีวิต” เป็น ก แทนนัยว่า “ความหมายของ ก” ข้อความนี้จะเกิดความสับสน และไม่มี ความหมายใดๆเลย สิ่งต่างๆในชีวิตมนุษย์สามารถมีความหมายหรือความสำคัญได้ แต่ชีวิตโดยตัวมันเองแล้วไม่มี ความหมายอะไร หากแยกจากสิ่งอื่น ชีวิตมีความหมายหรือความสำคัญต่อตนเองและผู้อื่นในรูปของเหตุการณ์ตลอดชีวิต แต่การพูดว่า ชีวิตโดยตัวมันเองแล้วมีความหมายถือว่าเป็นการใช้ภาษาที่มีข้อบกพร่องมาก เพราะความสัมพันธ์หรือผลอันใดก็มีความสำคัญกับชีวิตสำหรับผู้มีชีวิตอยู่เท่านั้น ภาษาสามารถให้คำตอบที่มีความหมายได้ หากอยู่ภายใต้ขอบเขตของชีวิต และจะเป็นไปไม่ได้ หากคำถามอยู่นอกขอบเขตของภาษาที่จะใช้ได้หรือมีการละเมิดข้อจำกัดแห่งบริบทของภาษาไป

มีนักปรัชญาคนอื่น ๆ พยายามหาคำตอบให้กับความหมายของชีวิต แต่ดูเหมือนว่า นักปรัชญาเหล่านั้นพูดกันไม่ค่อยออก เพราะติดกับรูปแบบภาษาที่วิตเคนสไตน์กล่าวไว้นั่นเอง นักปรัชญากลุ่มปฏิฐานนิยม จึงมีความเห็นว่า ข้อความใดๆจะมีความหมายก็ต่อเมื่อ มันสามารถพิสูจน์ให้เห็นเป็นจริงได้ ฉะนั้น ข้อความที่สามารถพิสูจน์ให้เห็นเป็นจริงได้จึงมี 2 วิธีการ คือ ข้อความเชิงประจักษ์ ทัศนวิทยาทางวิทยาศาสตร์ที่มีหลักฐานสนับสนุนการทดลอง และความจริงเชิงวิเคราะห์ คือ ข้อความที่เป็นจริงและเท็จโดยการนิยามความหมาย ส่วนข้อความทางจริยศาสตร์ ศุนทรียศาสตร์และอภิปรัชญานั้นไม่มี ความหมายใดๆ

3.6 มิติแบบปฏิบัตินิยม (Pragmatic view)

ปฏิบัตินิยมมีความเห็นว่า แทนที่เราจะสนใจพูดความจริงเกี่ยวกับชีวิตกัน เราควรที่จะแสวงหาความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตที่เห็นว่าเป็นประโยชน์จะดีกว่า วิลเลียม เจมส์ (William James) กล่าวว่า ความจริงเป็นสิ่งที่สามารถสร้างขึ้นมาได้ แต่ก็ไม่ใช่สิ่งที่ควรแสวงหา ฉะนั้น ความหมายของชีวิตจึงเป็นความเชื่อในเป้าหมายของชีวิต ซึ่งก็ไม่ได้ขัดแย้งกับประสบการณ์ ชีวิตมีเป้าหมายสำคัญที่ทำให้มนุษย์ดีค่า และความหมายให้ชีวิต ดังนั้น ชีวิตจึงเป็นสิ่งที่สามารถค้นพบได้ด้วยประสบการณ์นี้เท่านั้น

3.7 มิติแบบอูตรมนุษย์นิยม (Transhumanistic view)

อูตรมนุษย์นิยมมีความเห็นว่า มนุษย์ควรหาวิธีการปรับปรุงเผ่าพันธุ์ทั้งหมดให้ดีขึ้น โดยอาศัยเทคโนโลยี เพื่อเอาชนะข้อจำกัดทางชีววิทยา เช่น ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย ความอ่อนแอของร่างกาย เป็นต้น มนุษย์ต้องประยุกต์ใช้เทคโนโลยีด้านพันธุวิศวกรรมหรือทางเลือกอย่างอื่นที่เปิดกว้าง ดังนั้น เป้าหมายหลักของกลุ่มอูตรมนุษย์นิยมจึงอยู่ที่การพัฒนามนุษย์ให้เป็นอย่างยิ่งกว่ามนุษย์ธรรมดาความสำเร็จอยู่ที่ การประยุกต์ใช้วิธีการดังกล่าวกับมนุษย์ยุคปัจจุบัน ก่อนที่จะได้รับความทุกข์มากกว่านี้

ความหมายชีวิต คือ ชีวิตมีกำเนิดมาจากการวิวัฒนาการ(Evolution) เป็นชีวิตที่ต้องมีการสังเกตรอบ มีมาตรการวัดทางวิทยาศาสตร์ การที่มนุษย์ได้ถือกำเนิดขึ้นมาถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง และสิ่งที่มีคุณค่ามากที่สุดของมนุษย์ก็คือ ความผาสุกกลมกลืนและความเจริญก้าวหน้าในวิถีชีวิตมนุษย์ทั้งหมด

4. มิตินิยามทางศาสนา (Religious belief)

คนส่วนใหญ่ที่มีความเชื่อทางศาสนาจะมีแนวคิดหรือความเชื่อในเรื่องพระเจ้าที่เป็นบุคลาธิษฐาน เพราะพระเจ้าเป็นผู้ที่มนุษย์ฝากชีวิตไว้กับพระองค์ มนุษย์มีความสัมพันธ์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์เบื้องบนที่สามารถสร้างความหมาย และให้เป้าหมายชีวิตแก่มนุษย์ได้ ด้วยการมอบความเชื่อและความศรัทธาต่อสิ่งเหล่านี้ จึงจะทำให้ชีวิตมนุษย์มีความหมายขึ้นมาได้

คริสตศาสนา ในคัมภีร์ไบเบิลฉบับเก่า ได้กล่าวไว้ว่า จุดหมายของมนุษย์มาจากความสัมพันธ์ของมนุษย์กับพระเจ้า ส่วนในคัมภีร์ฉบับใหม่ได้สอนให้มนุษย์มีความรักต่อพระเจ้าด้วยจิตวิญญาณอย่างแรงกล้า และจงรักเพื่อนบ้านเหมือนกับรักตัวเอง

ศาสนาอิสลาม เชื่อว่า พระเจ้าทรงสร้างมนุษย์ด้วยพระประสงค์เพียงเพื่อให้มนุษย์บูชาสักการะต่อพระองค์ความหมายของคำว่า “บูชาสักการะ” อาจตีความหมายได้เป็น 2 นัย คือ การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา การอุทิศตนเพื่อพระเจ้า การทำงานหรือการพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นต้น ชีวิตถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องพิสูจน์ ความอดทนเป็นคุณธรรมสำคัญของความเชื่อและคุณสมบัติของชาวมุสลิม การกระทำของมนุษย์เพื่อพิสูจน์นี้ได้กำหนดวิธีการที่มนุษย์จะค้นพบบ้านหลังสุดท้ายในนรกหรือสวรรค์เอาไว้ด้วย

พระพุทธศาสนา เชื่อว่า ความหมายชีวิต คือ การได้อัตภาพเป็นมนุษย์เพื่อพัฒนาศักยภาพตนเองไปสู่ความหลุดพ้น หรือเป้าหมายชีวิตที่เป็นอิสระจากเครื่องพันธนาการทั้งปวง ชีวิตที่มีคุณค่าจึงเป็นชีวิตที่ต้องพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา ไม่ประมาทเพื่อก้าวไปให้ถึงเป้าหมายสุดท้ายของชีวิต คือ พระนิพพาน อันเป็นบรมสุขอย่างแท้จริง ด้วยความเพียรพยายามของมนุษย์เอง ไม่ต้องหวังพึ่งอำนาจศักดิ์สิทธิ์หรือพระเจ้านอกตัว กระบวนการพัฒนาตนคือ หลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิและปัญญา เพราะพระพุทธศาสนา เชื่อว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถฝึกฝนได้ และเมื่อฝึกตนดีแล้วก็เป็นผู้ที่ประเสริฐยิ่งกว่าเทวดาและมนุษย์ทุกหมู่เหล่า ดังนั้น พระพุทธศาสนา จึงไม่ได้ฝากชีวิตหรือความหมายชีวิตไว้กับพระเจ้า เทพยดาหรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์ใดทั้งสิ้น แต่เป็นการสร้างความหมายชีวิตด้วยตัวของมนุษย์เอง

5. มิตินิยามทางจิตวิญญาณ (Spiritual view)

นักคิด นักเขียน หรือบุคคลหลากหลายอาชีพในโลกนี้ตระหนักถึงความผิดพลาดในการใช้ชีวิต โดยไม่รู้จักคุณค่าของการใช้ชีวิตที่แท้จริง คนบางคนพยายามตามหาสิ่งที่เป็นความผิดพลาดของชีวิตมาตลอด ไขว่คว้าหาสิ่งที่ไม่ถูกต้องให้กับชีวิต กล่าวคือ การมีบ้านหลังใหญ่โตโรฐาน มีรถยนต์

หรรษา มีครอบครัวที่อบอุ่น ใช้ชีวิตอย่างสะดวกสบายทุกอย่าง มีทรัพย์สินและมรดกมากมาย เป็นต้น
แม้สิ่งเหล่านี้จะมีความสำคัญหรือยิ่งใหญ่เพียงใดก็ตาม แต่มันก็มีสภาพเสมือนความว่างเปล่า
ตลอดเวลา

บางคน คิดว่า โลกและชีวิตเป็นสิ่งสวยงาม เขียวขจี และสดชื่นทุกนาที トラบเท่าที่ยังไม่ถึงจุด
อวสานของชีวิต บางคนยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางและไม่เคยเปลี่ยนแปลงท่าทีเหล่านี้ พอความแก่ ความ
เจ็บ และความตายยิ่งกรายเข้ามาใกล้ มักมีคำถามใหม่ๆกับชีวิตเสมอ สำหรับคนบางคนแล้ว
ความหมายของชีวิตอยู่ที่ การให้ความรัก และการเสียสละ

ดังนั้น การหาคำตอบให้กับชีวิตอยู่ที่การค้นหาภายในตัวเอง โดยอาศัยประสบการณ์ทางจิต
มนุษย์ชาติตกอยู่ภายใต้อำนาจครอบงำของสิ่งต่างๆจนมองไม่เห็นคำตอบหรือทางออกจากการถูก
ครอบงำนั้น วิธีการอย่างหนึ่งที่มนุษย์สามารถฝ่าฟันภาวะวิกฤตและความติดตันแห่งชีวิตนี้ได้ คือ การ
ตั้งคำถามและหาคำตอบภายในจิตของตนเอง มีมนุษย์จำนวนมากพยายามหาคำตอบให้กับตัวเองมาทั้ง
ชีวิต บางคนอาจโชคดีได้รับคำตอบ แต่บางคนอาจโชคไม่ดีไม่ได้คำตอบ ที่สุดก็ไม่อาจเป็นอิสระทาง
จิตวิญญาณที่แท้ได้ และต้องหวนไปเสียใจและเสวยผลในสิ่งที่ตนเลือกมานั้นอย่างทุกข์ทรมาน
นับเป็นเรื่องน่าเศร้าใจ หากมนุษย์ไม่มีโอกาสค้นพบความจริงของชีวิตอันประเสริฐตลอดกาล

6. มติการมองโลกแบบตลก (Humorous view)

ที่สุดแล้ว ความหมายของชีวิต คืออะไร ทุกคนอาจต้องแสวงหาคำตอบด้วยตนเองไปพลางๆ
ก่อน หรือไม่ก็สร้างจินตนาการที่สวยงาม หรือสร้างนิทานอะไรสักอย่างขึ้นมาเพื่อปลอบประโลม
ตัวเองว่า ความหมายของชีวิต คือ.....(ไม่มีที่สิ้นสุด) ตั้งนิทานต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง มีคนตกทุกข์ได้คนหนึ่ง ประสบแต่ความทุกข์ในชีวิตตลอดเวลา เขาอยากพ้นจาก
สภาพดังกล่าวนี้และต้องการหาคำตอบของชีวิตนี้ให้ได้ วันหนึ่งจึงเดินทางไปบนสวรรค์เพื่อปรึกษา
ปัญหาชีวิตกับพญาคันคาก (สงสัยเมืองมนุษย์ ไม่มีคำตอบมัง?) ว่า

“ข้าแต่พญาคันคาก บอกข้าพเจ้าหน่อยได้หรือไม่ว่า ความหมายของชีวิตคืออะไรกันแน่”

“คนตกทุกข์ได้... ตอนนี้ เรายังบอกท่านไม่ได้หรอก ท่านจะพบคำตอบนี้ เมื่อท่านใกล้ตาย
ด้วยตัวเองเป็นแน่อย่าหวังเลย” พญาคันคากตอบ

แต่คนตกทุกข์ได้ก็ยังรบเร้าพญาคันคาก ต่อไปอีกว่า “โอ้... ได้โปรดเถิด...ข้าพเจ้าไม่สามารถรอ
จนถึงวันนั้นได้หรอก มันนานเกินไป”

“ท่านไม่สามารถรอได้สัก 6 เดือนเลยรี?” พญาคันคาก ถามย้ำ

“ไม่ได้หรอกท่าน...โปรดบอกความจริงกับข้าพเจ้าตอนนี้แหละ” คนตกทุกข์ได้ตอบยืนยัน

ในที่สุด พญาคันคากก็ทนคำรบเร้าเอาคำตอบไม่ได้ จึงกล่าวขึ้นอย่างเนือยๆว่า “เอาละนะ...จง
ตั้งใจฟังให้ดี ความหมายของชีวิต คือ.....(จบบริบูรณ์)”

1.2 องค์ประกอบของชีวิต (The Factors of Life)

องค์ประกอบของชีวิต คือ ส่วนต่างๆที่ประกอบกันเข้า หรือปรากฏการณ์ที่ประกอบกันขึ้น หรือประชุมกันเข้าแล้วก่อให้เกิดเป็นชีวิต เป็นที่สิ่งเกิดขึ้นมาและดำรงชีวิตอยู่ได้ตามธรรมชาติในเอกภพนี้ อย่างไรก็ตาม คำว่า “ชีวิต” ในความหมายนี้จะหมายถึงเฉพาะมนุษย์เท่านั้น แม้ว่าสิ่งที่เรียกกันว่า ชีวิตจะประกอบด้วยสิ่งอื่นด้วยก็ตาม มีแนวความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของชีวิตที่หลากหลายมาก มีความพยายามที่จะตอบคำถามในรูปแบบต่างๆ เราจะพิจารณาคำตอบตามแนวความคิดหลัก 3 ประการ คือ แนวคิดทางศาสนา วิทยาศาสตร์ และปรัชญา ตามลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดทางศาสนา (Religious perspectives)

ศาสนาบางศาสนาถือว่า พระเจ้าได้สร้างมนุษย์ขึ้นมาด้วยพระประสงค์ของพระองค์ มนุษย์เป็นสิ่งประเสริฐและควรเชื่อฟังพระเจ้าผู้เป็นเจ้าอย่างหมดหัวใจ และคอยรับใช้พระองค์ เพราะนั่นคือเป้าหมายสุดท้ายของการได้เป็นมนุษย์

ศาสนาคริสต์ มีความเชื่อพื้นฐานว่า มนุษย์แต่ละคนประกอบด้วยจิตและสสาร มนุษย์ถูกสร้างขึ้นตามพระฉายาของพระเจ้า และด้วยธาตุของโลก ฉะนั้น มนุษย์จึงมี 2 หน้า 2 พลังและ 2 วิธีปฏิบัติ เหมือน 2 ด้านของเหรียญเดียวกัน ด้านจิตใจ มนุษย์มีวิญญาณที่มีลักษณะเหมือนพระเจ้าในฐานะเป็นปัจเจกบุคคล มีเสรีภาพและเป็นอมตะ ด้านสสาร มนุษย์มีร่างกายที่ต้องเกี่ยวพันกับวัตถุต่างๆ ในฐานะที่ร่างกายมีขอบเขตและมีความเสื่อมสลาย วิญญาณและร่างกายมิได้แยกจากกันเป็น 2 ส่วน แต่ทว่าเป็น 2 แง่ของคนคนเดียว วิญญาณต้องอาศัยร่างกาย วิญญาณเป็นแก่นในตัวมนุษย์ มีความสำคัญรู้ตัว ฉะนั้น วิญญาณจึงแทรกอยู่ในทุกส่วนของชีวิต แม้ศาสนาอิสลามก็มีแนวความคิดที่คล้ายกับศาสนาคริสต์

พระพุทธศาสนา เชื่อว่า มนุษย์หรือชีวิตนั้นประกอบขึ้นมาจากรูปกับนามหรือกายกับจิต ที่เรียกกันว่า เบญจขันธ์ พุทธธรรมแยกแยะชีวิตพร้อมทั้งองค์ประกอบทั้งหมดที่บัญญัติเรียกว่า สัตว์หรือบุคคล เป็นต้น ออกเป็นส่วนประกอบต่างๆ 5 ประเภท ดังนี้

1. รูป (Corporeality) ได้แก่ ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด ร่างกายและพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย หรือสสารและพลังงานฝ่ายวัตถุ พร้อมทั้งคุณสมบัติและพฤติกรรมต่างๆของสสารพลังงานเหล่านั้น

2. เวทนา (Feeling or sensation) ได้แก่ ความรู้สึกสุข ทุกข์หรือเฉยๆ ซึ่งเกิดจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 และทางใจ

3. สัญญา (Perception) ได้แก่ ความกำหนดได้ หรือหมายรู้ คือ กำหนดรู้ว่าการเครื่องหมายลักษณะต่างๆอันเป็นเหตุให้จำอารมณ์นั้นๆได้

4. สังขาร (Mental Formations) ได้แก่ องค์ประกอบหรือคุณสมบัติต่างๆของจิตมีเจตนาเป็นตัวนำ ซึ่งตกแต่งจิตให้ดีหรือชั่วหรือเป็นกลางๆ ประปรุงแปรการตรึงนึกคิดในใจ และการแสดงออกทางกายวาจา ให้เป็นไปต่างๆเป็นที่มาของกรรม เช่น ศรัทธา สติ หิริ โอตตปเป เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา มานะ เป็นต้น เรียกรวมอย่างง่าย ๆ ว่า เครื่องปรุงของจิต เครื่องปรุงของความคิด หรือ เครื่องปรุงของกรรม

5. วิญญาณ (Consciousness) ได้แก่ ความรู้แจ้งอารมณ์ทางประสาททั้ง 5 และทางใจ คือ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สัมผัสทางกาย และการรู้อารมณ์ทางใจ

สรุป ส่วนที่เป็นรูปก็คือ รูปหรือร่างกาย ส่วนที่เป็นนามก็คือ เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ พุคให้สั้นเบญจขันธ์คือ กายกับจิต นั่นเอง

โดยภาพรวม ศาสนาส่วนใหญ่จะมีแนวความคิดที่เชื่อในเรื่องจิตวิญญาณ และจิตวิญญาณนี้ก็เป็นองค์ประกอบสำคัญของชีวิตมนุษย์ที่ขาดไม่ได้

2. แนวคิดทางวิทยาศาสตร์ (Scientific perspectives)

หน่วยที่เล็กที่สุดของสิ่งมีชีวิต คือ เซลล์ ในแต่ละหน่วยของชีวิตประกอบขึ้นด้วยเซลล์หลายชนิดจำนวนมากมาย ภายหลังจากไข่ได้รับการผสมพันธุ์กับตัวอสุจิ เซลล์ที่ได้จากการผสมพันธุ์จะแบ่งออกเป็นกลุ่มเซลล์ หากกล่าวโดยภาพรวมมนุษย์ คือ สิ่งมีชีวิตประเภทหนึ่งที่อุบัติขึ้นมาบนโลกนี้ที่ประกอบด้วยสสารหรือวัตถุทางกายภาพ จากความจริงเกี่ยวกับชีวิตที่เราพบเห็นในปัจจุบัน เรารู้ว่ากรดนิวคลีอิกมีอยู่ 2 ชนิด คือ กรดดีออกซีไรโบนิวคลีอิก(Deoxyribonucleic acid หรือ DNA) และกรดไรโบนิวคลีอิก(Ribonucleic acid หรือ RNA) และสิ่งมีชีวิตเกือบทุกชนิดมี DNA เป็นสารพันธุกรรม โดยยกเว้นไวรัสบางชนิดเท่านั้นที่มี RNA เป็นสารพันธุกรรม - มีการเปลี่ยนแปลงรูปร่างหรือโครงสร้างเพื่อให้เหมาะสมต่อการทำงานเป็นระบบ

อย่างไรก็ตาม โมเลกุล DNA ไม่สามารถจำลองแบบด้วยตัวมันเองได้ตามลำพัง แต่ต้องอาศัยเอนไซม์จำเพาะบางชนิดเป็นตัวช่วยเร่งปฏิกิริยาหรือเป็นตัวคะทาลิสต์(Catalyst) เพื่อให้เกิดปฏิกิริยาเคมีในกระบวนการการจำลองแบบของ DNA ดังนั้น สิ่งมีชีวิตที่อุบัติขึ้นมาได้เป็นครั้งแรกต้องอาศัยโมเลกุลของสารอินทรีย์ที่มีคุณสมบัติเป็นข้อมูลพันธุกรรมและสารเคมีที่เป็นตัวช่วยเร่งปฏิกิริยาหรือตัวคะทาลิสต์ โดยสรุป สิ่งมีชีวิตหรือมนุษย์นั้นต้องมีองค์ประกอบของสสารกำกับอยู่เสมอ

3. แนวคิดทางปรัชญา (Philosophical perspectives)

การทำความเข้าใจมนุษย์และความหมายของชีวิตนั้น จำเป็นต้องมีความเข้าใจในองค์ประกอบด้วย เพราะมนุษย์มีคุณสมบัติของสิ่งบางอย่างที่ประกอบขึ้นมาเป็นมนุษย์ มนุษย์ไม่สามารถมีเป้าหมายและมองเห็นคุณค่าของชีวิตได้อย่างสมบูรณ์ หากไม่เข้าใจองค์ประกอบชีวิตอย่างถูกต้อง ใน

แง่ปรัชญา องค์ประกอบของชีวิตนั้นมีนักปรัชญาจำนวนมากเห็นแตกต่างกันในรายละเอียด อย่างไรก็ตาม เราสามารถประมวลแนวคิดดังกล่าว ออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

3.1 กลุ่มสสารนิยม (Materialism) เชื่อว่า ธรรมชาติที่แท้หรือองค์ประกอบของชีวิตที่แท้ มีเพียงสสารหรือร่างกายเท่านั้น นักปรัชญาชาวอังกฤษชื่อ ทัมมัส ฮอบบ์ (Thomas Hobbes) มองว่ามนุษย์มีลักษณะคล้ายจักรกล แม้มนุษย์จะมีสมองที่ซับซ้อน แต่สมองก็คือ สสารส่วนหนึ่งของร่างกายนั่นเอง มนุษย์เป็นเสมือนหุ่นยนต์เคลื่อนที่ เพราะทุกอย่างของมนุษย์เป็นกลไก มือเท้าเคลื่อนไหวได้ด้วยกลไกทั้งสิ้น

ดังนั้น มนุษย์แต่ละคนจึงเป็นผลกรรวมตัวของสสาร หากแยกสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ออกเป็นหน่วยย่อยลงไปเรื่อยๆ ในที่สุดจะพบสิ่งที่ไม่สามารถแยกต่อไปได้อีก หน่วยย่อยที่สุดนี้ นักปรัชญาชื่อ เดโมคริตัส (Democritus) เรียกว่า “อะตอม” อะตอมหรือสสารนี้ไม่มีจิตหรือวิญญาณแต่ประการใด สรุปว่า สรรพสิ่งรวมทั้งชีวิตและมนุษย์ล้วนแต่มีองค์ประกอบที่มาจากสสารทั้งสิ้น

3.2 กลุ่มจิตนิยม (Idealism) เชื่อว่า นอกเหนือจากร่างกายแล้ว มนุษย์ยังมีสิ่งสำคัญที่ไม่กินที่จับต้องไม่ได้ เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์คิด มีความรู้สึก มีความต้องการ เป็นตัวการทำให้อวัยวะเคลื่อนไหว สิ่งนั้นได้แก่ จิต (Mind) จิตทำให้มนุษย์มีความแตกต่างจากสิ่งต่างๆ และสัตว์อื่นๆ มนุษย์ไม่ใช่เป็นเพียงกลไกที่เคลื่อนไหวโดยไร้ความรู้สึก แต่มีจิตเป็นผู้ควบคุมอยู่เบื้องหลัง

เพลโต (Plato) มองว่า จิตเป็นตัวกำหนดให้ร่างกายดำเนินไปตามต้องการ เพลโตได้แบ่งมนุษย์ออกเป็น 3 ภาคของจิตวิญญาณ คือ 1) ภาคค้นหาหรืออารมณ์ (the appetite) ได้แก่ ความอยาก ความต้องการ อารมณ์ ความรู้สึกต่างๆ ของมนุษย์ เช่น ความกลัว ความเกลียด ความรัก เป็นต้น 2) ภาคน้ำใจ (the spirit) ได้แก่ ความเสียสละ การอุทิศตนเองแก่สังคมส่วนรวม ความจงรักภักดี เป็นต้น 3) เหตุผลหรือปัญญา (wisdom) ได้แก่ ความสามารถในการใช้เหตุผล สติปัญญาของมนุษย์ เพลโตเปรียบลักษณะการดำเนินชีวิตของมนุษย์ต่างๆ ไปเหมือนกับม้าเทียมราชรถ ม้าสองตัวแรกเปรียบเสมือนวิญญาณสองภาคแรกที่มีความอยากและความรู้สึก ส่วนผู้ขับราชรถเปรียบเสมือนวิญญาณภาคที่สาม อันได้แก่ สารีหรือเหตุผล ดังนั้น การใช้เหตุผลควบคุมความอยากและอารมณ์ ความรู้สึกของมนุษย์จึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยต้องสร้างวิญญาณทั้งสามภาคให้อยู่ในภาวะที่ได้ดุลภาพที่สุด

สรุป มนุษย์หรือชีวิตในทรรศนะของกลุ่มนี้จึงได้แก่ จิตหรือวิญญาณนั่นเอง แม้วกลุ่มจิตนิยมจะมีความเชื่อว่า มนุษย์นั้นมีส่วนประกอบอยู่ 2 ส่วน คือ จิตกับกาย แต่จิตมีความสำคัญมากกว่า เพราะจิตเป็นตัวตนที่แท้จริงของมนุษย์ จิตวิญญาณเป็นสิ่งที่ไม่ตาย เป็นอมตะคงอยู่ชั่ววันรันดร์ แต่ส่วนที่เปลี่ยนแปลงมีเพียงร่างกายอย่างเดียว

3.3 กลุ่มธรรมชาตินิยม (Naturalism) มิได้มองมนุษย์หรือชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่งตามทัศนะทั้งสองนั้น แต่มองว่า มนุษย์เป็นผลผลิตของวิวัฒนาการอันเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ขึ้น

ในจักรวาลหรือเอกภพ มนุษย์ประกอบด้วยสสารซึ่งก็เหมือนกับกลุ่มสสารนิยม แต่ต่างจากสสารนิยมตรงที่ว่า ในขณะที่มนุษย์เรายังมีชีวิตอยู่ มนุษย์มิใช่เป็นเพียงการรวมตัวของอิเล็กตรอนและโปรตอนหรือไม่ใช่เครื่องจักรกลที่สลับซับซ้อน แต่มีคุณสมบัติบางอย่างของสิ่งมีชีวิต การรวมตัวของสารเคมีที่ประกอบกันขึ้นเป็นตัวมนุษย์เป็นผลผลิตอันยาวนานของกระบวนการวิวัฒนาการที่รวมตัวกันอยู่ในลักษณะพิเศษ และรูปแบบของการรวมตัวนี้ทำให้เกิดคุณสมบัติแบบใหม่ขึ้น ในแง่หนึ่ง มนุษย์มิใช่อะไรอื่นนอกจากสารเคมีที่รวมตัวกันเข้า แต่ในอีกแง่หนึ่งก็หลุดพ้นจากสารเคมีนั้น เหมือนกับน้ำที่หลุดพ้นจากออกซิเจนและไฮโดรเจนต่างๆ ที่โมเลกุลของน้ำจะมีไม่ได้ถ้าไม่มีไฮโดรเจนและออกซิเจนแต่น้ำมิใช่เพียงที่รวมของธาตุทั้งสองนี้เท่านั้น น้ำมีโลกและคุณสมบัติของมันเอง การรวมตัวในรูปแบบเฉพาะหนึ่งก่อให้เกิดน้ำซึ่งมีคุณสมบัติพิเศษขึ้นฉันใด การรวมตัวของสารเคมีทั้งหลายในรูปแบบหนึ่งก็ทำให้เกิดชีวิตมนุษย์ที่มีคุณสมบัติใหม่ขึ้นฉันนั้น

ธรรมชาตินิยม เชื่อว่า มนุษย์มีความสามารถหรือคุณสมบัติบางอย่างที่สัตว์โลกหรือสรรพวัตถุไม่มี เช่น มีปัญญาเรียนรู้ มีความฝัน มีความรู้สึกสำนึกชั่วดี มีสุนทรียรส และที่สำคัญที่สุด คือ มีความสำนึกในตัวเอง รู้ว่าตัวเองทำอะไร เพื่ออะไร เป็นต้น สิ่งที่ว่านี้ในทรรศนะของจิตนิยมอาจบอกว่าเป็นจิตหรือวิญญาณ แต่ธรรมชาตินิยมไม่เชื่อว่า จิตหรือวิญญาณเป็นของจริง ความจริงในตัวมนุษย์ไม่มีอะไรนอกจากร่างกาย ความสามารถต่างๆ ที่มนุษย์มีมิใช่กิจกรรมของสิ่งที่เรียกว่าจิต แต่เป็นความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตกับสภาพแวดล้อม

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) นักปรัชญาของกลุ่มธรรมชาตินิยม บอกว่า ถ้าแยกส่วนต่างๆ ของมนุษย์ออกแล้วจะไม่มีอะไรเหลือนอกจากโปรตอนกับอิเล็กตรอนซึ่งมีลักษณะพิเศษบางอย่างที่สิ่งอื่นๆ ไม่มี เช่น ก้อนหิน ไม่มีลักษณะพิเศษที่เรียกว่าปัญญา ปัญญาทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์อื่นๆ เพราะมีการเลือกสรรสิ่งที่มีอยู่ในปัจจุบันเพื่อจุดหมายในอนาคตได้

สรุป กลุ่มธรรมชาตินิยมมีความเชื่อว่า มนุษย์เป็นผลผลิตของวิวัฒนาการ มิใช่เป็นเพียงการรวมตัวของอิเล็กตรอนและโปรตอนหรือไม่ใช่เครื่องจักรกลที่สลับซับซ้อน แต่มีคุณสมบัติบางอย่างของสิ่งมีชีวิต การรวมตัวของสารเคมีที่ประกอบกันขึ้นเป็นตัวมนุษย์เป็นผลผลิตอันยาวนานของกระบวนการวิวัฒนาการที่รวมตัวกันอยู่ในลักษณะพิเศษ กล่าวโดยย่อธรรมชาตินิยมเป็นพหุนิยม คือเชื่อว่า ความจริงมีหลายอย่าง

1.3 เป้าหมายและคุณค่าของชีวิต(The Purposes and Values of Life)

เมื่อมนุษย์ถามและเข้าใจตนเองว่า เป็นใคร มาจากไหน คำถามที่ต้องเจอลำดับต่อมา คือ จะทำอะไรเพื่อเป้าหมายของชีวิต เพื่อให้ชีวิตมีคุณค่ามากที่สุด อันที่จริง เป้าหมายชีวิตของมนุษย์แต่ละคนไม่เหมือนกัน มีความแตกต่างกันตามธรรมชาติ อย่างน้อยก็ในระดับเป้าหมาย บางคนอาจเข้าใจว่าเป้าหมายชีวิต คือ การได้เติมเต็มในส่วนที่บกพร่องหรือขาดหายไป การได้มีสุขภาพที่ดี มีพละทานามัย

แข็งแรง มียศถาบรรดาศักดิ์สูงสุด มีตำแหน่งงานที่ดี มีเกียรติและชื่อเสียงในสังคมอย่างกว้างขวาง มีครอบครัวอันอบอุ่น การได้อุทิศตนเสียสละเพื่อประโยชน์สุขของสังคม เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นเป้าหมายชีวิตที่ทุกคนอยากจะทำและก้าวไปให้ถึง

อย่างไรก็ตาม เรื่องของเป้าหมายกับคุณค่าเป็นสิ่งสำคัญของชีวิต เพราะชีวิตต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์ของลักษณะสำคัญ 2 ประการคือ ลักษณะที่เป็นข้อเท็จจริง(Fact) และลักษณะที่เป็นคุณค่า(Value) เช่น เมื่อใดที่พูดถึงชีวิต เรามักจะกล่าวถึงส่วนที่เป็นข้อเท็จจริงและคุณค่าของชีวิตควบคู่กันไป เรื่องคุณค่าเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์หรือลักษณะที่ควรจะเป็นของสิ่งนั้น เช่น ความดี ความงาม ความถูกต้องของสิ่งนั้นในฐานะเป็นคุณค่าของสิ่งนั้น ตัวอย่างเช่น ดอกกุหลาบนี้สวย ความสวยเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ของดอกกุหลาบ เป็นคุณค่าทางสุนทรีย์ หรือตัวอย่างว่า สมศักดิ์เป็นคนดี ความดีเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของสมศักดิ์และเป็นคุณค่าทางจริยธรรมของสมศักดิ์ เป็นต้น โดยปกติทั่วไป สิ่งที่ทำให้มนุษย์พอใจถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า และคุณค่าก็ทำให้มนุษย์ก้าวไปสู่เป้าหมายของชีวิต เพราะคุณค่าทำให้มนุษย์ก้าวไปสู่การพัฒนาและการบรรลุสังขารด้วยตนเอง คุณค่ามีความสัมพันธ์กับความสนใจอย่างมั่นคง เพราะรากฐานแห่งคุณค่ามาจากความพอใจ แต่ก็ได้หมายความว่า สิ่งๆหนึ่งจะไม่มีคุณค่าในตัวมัน หากไม่มีใครสนใจหรือพอใจ คุณค่ามีอยู่ 2 ประเภทคือคุณค่าในตัว กับคุณค่านอกตัว ซึ่งคุณค่าทั้งสองประเภทนี้ก็ต้องมีมาตรการในการตัดสินทั้งที่เป็นอัตวิสัยและวัตถุวิสัยประกอบกัน สิ่งที่มีคุณค่าเชิงวัตถุวิสัยอาจจำแนกได้เป็นคุณค่าทางวัตถุ คุณค่าทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางจิตใจ เป็นต้น

แม้ว่า เป้าหมายและคุณค่าชีวิตของแต่ละคน สังคม และวัฒนธรรมจะมีความแตกต่างกันและหลากหลายในหลายระดับ เราก็สามารถสังเคราะห์รวมลงได้เป็น 8 ประการด้วยกัน ดังนี้

1. การได้เป็นตัวของตัวเอง (Being as Self)

เป็นระดับเป้าหมายชีวิตที่เข้าใจตัวเองว่ามีลักษณะแตกต่างและแยกจากสิ่งอื่นๆ เป็นความพึงพอใจในความต้องการ ความปรารถนาดีที่อยากแสวงหาเฉพาะความพึงพอใจให้ตัวเองมากที่สุด โดยไม่คำนึงถึงสิ่งอื่นนอกจากตัวเอง เปรียบได้กับความต้องการในระดับของทารก หากเป็นระดับผู้ใหญ่ก็เทียบได้กับคนป่วยทางจิต มีความอยากไม่สามารถจะเติมให้เต็มได้

ในระดับของศีลธรรมหรือจริยธรรมจะมีพฤติกรรมแสดงออกทางความสนุกสนาน รื่นเริงบันเทิงอารมณ์ หรือสนองความต้องการของตัณหาที่ไม่รู้จักคุณค่าที่แท้ของชีวิต เป็นชีวิตไม่รู้จักอึด เป็นทาสของความอยากแบบเทียม ตอบสนองความอยากทุกวิถีทางโดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะเกิดตามมา ไม่คิดถึงความเดือดร้อนของผู้อื่น มีตัวเองเป็นที่ตั้งหรือเป้าหมายสำคัญที่สุด

2. การได้สนองกามารมณ์ มีครอบครัวและเพศสัมพันธ์

เป็นระดับเป้าหมายของชีวิตที่คิดถึงคนอื่นอยู่บ้างตามสมควร แต่ยังคงอยู่ในวังวนของความ ต้องการเสพกามารมณ์ ทั้งที่เป็นกิเลสกามและวัตถุกามที่เร้าร้อน เน้นความสุขทางผัสสะหรือการ ได้ สัมผัสที่อ่อนโยน นุ่มนวลและการสนองตอบต่อผัสสะทั้ง 5 อย่าง

ในระดับจริยธรรม ถือว่าเป็นท่าทีที่ยังมีหิริและ โอตตัปปะอยู่บ้าง มีความละอายและเกรงกลัวต่อ ความผิด มีความพยายามอย่างมากที่จะละเมิดกฎของศีลธรรมและจริยธรรมอยู่ตลอดเวลา หากมี โอกาสเหมาะสม เป็นความเกรงกลัวประเภทที่เข้าทำนองว่า กระทำได้ทุกอย่าง แต่อย่าให้จับได้หรือ ไล่ทัน มีความขัดแย้งกับมโนธรรมสำนึกทางศีลธรรมเสมอ

3. การได้รับการยอมรับของคนในสังคมหรือองค์กร

เป็นระดับเป้าหมายชีวิตที่เกิดจากความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน หรือหมู่คณะ ตลอดจนจนถึงกลุ่ม องค์กรต่างๆ เพื่อบรรลุถึงความต้องการนั้นให้ได้ อาทิเช่น ความเป็นสถาบัน ความเป็นรุ่นพี่ รุ่นน้อง แต่การที่จะอยู่ร่วมกันเป็นคณะได้อย่างมีความสุขนั้น ต้องอาศัยกฎ ระเบียบ ข้อบังคับกติกาต่างๆ

ในระดับจริยธรรม เป็นชีวิตที่มีคุณธรรมและจริยธรรมที่ต้องวางอยู่บนฐานของกฎ ระเบียบข้อ บังคับของสังคม ความรู้สึกว่าผิดเกิดขึ้นได้ หากมีการละเมิดกฎ กติกาหรือระเบียบของหมู่คณะ สังคม นั้นๆ ไม่ใช่การหลีกเลี่ยงเพื่อไม่ให้จับความผิดได้ แต่เป็นความต้องการที่จะปฏิบัติตามกฎ กติกาของ สังคมส่วนรวมเป็นหลักสำคัญ มโนธรรมสำนึกว่า “ผิด” (guilt) มีอยู่ในจิตสำนึกตลอดเวลา หลัก ศีลธรรมจึงเป็นเรื่องที่ต้องมีการพิจารณาภายในจิตสำนึก ตลอดจนถึงความคิดที่ผิด ไม่ถูกต้องก็ถือ ว่าเป็นความผิดไปด้วยเสมอ เราไม่อาจแยกความสำนึกร่วมของสังคมออกจากความคิดหรือจิตสำนึก ทางจริยธรรมได้เลย

4. การได้เกิดเป็นมนุษย์

เป็นระดับเป้าหมายชีวิตอย่างหนึ่งของความเป็นมนุษย์ทั้งหมด ไม่มีความแปลกแยกจากความเป็น มนุษย์ ไม่มีความคิดแยกเป็นเขา เป็นเรา เป็นฝักฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด แต่มีความคิดเป็นหนึ่งเดียวคือ ความ เป็นมนุษย์เท่าเทียมกันทุกประการ ความปรารถนาในระดับนี้ คือ การได้มีความรักโดยไม่คำนึงถึง ตัวเอง การอุทิศตนเพื่อมวลมนุษยชาติโดยไม่มีการแยกเชื้อชาติ ศาสนา ลัทธิความเชื่อ สีผิวพรรณ เป็น ความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะให้โดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นค่าจ้างรางวัล อย่างเช่น พระพุทธเจ้า พระเยซู พระมะหะหมัด แม่ชีทาเรซ่า หรือมหาตมะ กานธี ดาไล ลามะ เป็นต้น

5. การได้เป็นแบบของทุกชีวิต

เป็นระดับเป้าหมายชีวิตที่ผละออกจากการยึดติดกับ โลกภายนอกหรือ โลกทางผัสสะทุกอย่าง มีเป้าหมายอยู่ที่โลกภายใน และองค์ความรู้ต้นแบบภายใน เป็นจิตสำนึกมองความเชื่อมโยงสัมพันธ์ ของสรรพสิ่งที่ไม่สามารถแยกจากกันได้ เป็นการมองภาพชีวิตเป็นหนึ่งเดียว ประสานกลมกลืนกับ สรรพสิ่ง มิใช่เฉพาะกับมนุษย์เท่านั้น เป็นจิตที่ยอมรับความหลากหลายของสรรพสิ่งตามที่เป็นอยู่ มี

อยู่จริงตามที่ เป็น ปราศจากอคติหรือความลำเอียงที่แท้ เป็นการยกระดับความเป็นมนุษย์โดยผ่าน
ตัวการพัฒนาจิตอย่างแท้จริง เป็นที่น่าสังเกตว่า สังคมตะวันตกจะมีการยอมรับระดับเป้าหมายนี้มาก

6. การได้เป็นส่วนหนึ่งของระบบเอกภพ

เป็นระดับเป้าหมายชีวิตที่มุ่งไปสู่ความเป็นส่วนหนึ่งของระบบเอกภพทั้งหมด ไม่ใช่แค่เพียง
การได้เป็นมนุษย์ การได้เป็นแบบของทุกชีวิตเท่านั้น แต่เป็นการกลืนกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบ
จักรวาลหรือเอกภพทั้งหมด เพราะเข้าใจว่า สรรพสิ่งมีการพึ่งพาอาศัยกันบนพื้นฐานของรูปธรรมแห่ง
เอกภพ เป็นความรัก เป็นทุกสิ่งทุกอย่างในเอกภพนี้ เป็นการมองเห็นสาเหตุและความสัมพันธ์
เชื่อมโยงถึงกันหมดทุกส่วนของเอกภพ

7. การได้มีจิตวิญญาณถูกต้องดีงาม

เป็นระดับเป้าหมายชีวิตที่มีความเข้าใจ ความรู้แจ้ง เป็นความรู้ตรงที่ถูกแทนที่เหตุผลและการ
ใช้เหตุผล เป็นระดับของการบรรลุถึงความเห็นแจ้งแทงตลอดความจริง หรือการหยั่งรู้อย่างลึกซึ้ง
สุขุมละเอียดชัดเจนทุกส่วนในภายในของผู้ค้นหาความจริงชีวิต จนในที่สุดได้พบกับสิ่งดังกล่าว คน
เหล่านี้ได้สร้างฐานความคิดที่ดีงาม ถูกต้องไว้ให้กับมวลมนุษยชาติมากมาย อาทิเช่น พระพุทธเจ้า
โสกราตีส เพลโต อริสโตเติล และคนอื่นๆ เป็นระดับของการค้นพบความสงบแห่งจิตวิญญาณ
ภายในจนบรรลุถึงอิสรภาพจากเครื่องร้อยรัด พันธนาการทั้งหลายทั้งปวงอย่างไม่มีเชื้ออัย

8. การเป็นทุกอย่างของสิ่งที่เป็น (จิตวิญญาณ พระเจ้า ศาสนา)

เป็นระดับเป้าหมายชีวิตที่เหนือระดับกายและจิตต่างๆ ไป เป็นระดับของความเป็นทุกอย่าง
หรือเอกภพในสรรพสิ่งที่ไม่มีขอบเขต ไม่มีพรหมแดน ไม่จำกัดกาล เวลา สถานที่ เหนือขอบข่ายของ
กาลาวากาศ ความเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้าผู้เป็นเจ้าสูงสุด ความเป็นเอกภาพแห่งจิตวิญญาณหนึ่งเดียว
เป็นเอกภาพในความเป็นพหุภาพที่ไม่แยกต่างหากจากสรรพสิ่ง การได้เข้าถึงความเป็นหนึ่งเดียว
คู่คี่เดียวกับหลักคำสอนทางศาสนาที่เป็นทั้งหมดของเป้าหมายชีวิต

บทสรุป

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น หากมนุษย์ต้องการที่จะเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง ถูกต้องดีงาม
แล้ว ก็เป็นเรื่องสำคัญยิ่งที่มนุษย์จะต้องเริ่มตั้งคำถามเกี่ยวกับชีวิตกับตัวเอง เพราะการรู้จักตั้งคำถาม
ให้กับตัวเองได้และตัวเองเป็น ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี ไม่มีคำว่าสาย เพราะอย่างน้อยก็สามารถจะบอก
ตัวเองได้ว่า ตอนนี้ชีวิตอยู่ในขั้นตอนใด จังหวะและลีลาชีวิตเป็นอย่างไร และนับจากนี้ไปจะดำเนิน
และเป็นไปอย่างไร ชีวิตที่มีคุณค่าและมีเป้าหมายที่ถูกต้องควรจะเป็นอย่างไร ในช่วงชีวิตที่ผ่านมา
อะไรบกพร่อง ผิดพลาด ก้าวพลาดพลั้งไปหรือไม่ การรู้จักตั้งคำถามชีวิตจึงถือว่าเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง
การดำเนินชีวิตอย่างมีศิลปะที่เรียกว่า The Arts of Living นั้นเป็นอย่างไร

การตั้งคำถามว่า ชีวิตคืออะไร มีธรรมชาติอย่างไร องค์ประกอบของชีวิตมีอะไรบ้าง เป็นต้น เป็นการแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับความจริงชีวิตให้ตนเอง เป็นคำถามเชิงปรัชญาที่ต้องการคำอธิบายอย่างมีเหตุผล และเป็นเหตุผลเชิงวิเคราะห์ วิจัยหรือวิพากษ์ คนบางคนตลอดชีวิตไม่เคยที่จะถูกคิดเกี่ยวกับปัญหาหรือคำถามเหล่านี้อย่างจริงจังและถูกต้อง สมเหตุสมผล มีชีวิตอยู่อย่างประมาท พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า ชีวิตที่เป็นอยู่ตั้ง 100 ปีแต่ไม่รู้จักและเข้าใจคุณค่าของชีวิตที่แท้จริง และไม่เคยที่จะพบอมตกรรมหรือความดีทั้งหลายเลย จะประเสริฐอะไร ส่วนชีวิตที่มีการตรวจสอบและเข้าใจคุณค่าของชีวิตที่แท้อยู่ตลอดเวลา แม้เพียงวันเดียว ก็ถือว่าเป็นชีวิตที่มีค่ายิ่งกว่าการมีชีวิตอยู่ตั้ง 100 ปีเสียอีก

เพราะฉะนั้น มนุษย์แต่ละคนควรเลือกเดินทางชีวิตที่ไม่ยาวนานนี้ด้วยความรู้ ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ด้วยความไม่ประมาท เมื่อดำเนินตามแนวทางแห่งความไม่ประมาท กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การมีสติสัมปชัญญะรู้ตัวตลอดเวลาแล้ว มนุษย์แต่ละคนก็จะบรรลุถึงความจริง ความดี ความงามของชีวิตที่สมบูรณ์ได้ ในที่สุด เพราะดำเนินชีวิตอย่างรู้ความจริงของความหมายชีวิต และวางแผนการดำเนินชีวิตเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายปลายทางของชีวิตนั้นอย่างเข้าใจตามความเป็นจริง

บรรณานุกรม

1. พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). 2541. **พุทธธรรม(ฉบับขยายความ)**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
2. พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต).2542.**ธรรมกับไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
3. พระธรรมปิฎก(ประยูร ปยุตฺโต). 2536. **จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
4. พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).2542. **การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
5. พระธรรมปิฎก(ประยูร ปยุตฺโต). 2537. **ชีวิตที่สมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
6. นายแพทย์ประเวศ วะสี. 2545. **ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน ศักยภาพแห่งการสร้างสรรค์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
7. ริชาร์ด แอล.เกจ(บรรณาธิการ). 2530. **ชีวิตเลือกได้**. (สตีล ชันดิรพงศ์ แปล). กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์เคล็ด ไทย.

8. ศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ วิศวเวทย์. 2543. **ปรัชญาทั่วไป: มนุษย์ โลกและความหมายของชีวิต.**
กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์.
9. เอก ชนะสิริ. 2541. **ชีวิตนี้มีหัตถ์จรรย่ิ่งนัก.** กรุงเทพมหานคร : สามัคคีสาร(ดอกหญ้า).
10. จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี. 2543. **ชีวิตและการรู้จักตนเอง.** กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
11. จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี(บรรณาธิการ แปล). 2544. **วิวัฒนาการแห่งความคิด: ภาคนมนุษย์และ
มนุษยชาติ.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.